

6. Гранат Н.Л. Оценка состояния законности в деятельности органов внутренних дел / Н.Л. Гранат. – М.: Норма, 1993. – 264 с.
7. Бліхар В.С. Принцип відповідальності у формуванні морально-професійного статусу працівника правоохоронних органів / В.С. Бліхар // Вісник ЛьвДУВС. Серія: юридична. – № 4. – 2016. – С. 333-341.
8. Слободчиков Н.А. Юридическая и общесоциальная ответственность в системе мировоззренческих качеств сотрудника органов внутренних дел: сб. науч. трудов / Н.А. Слободчиков. – Мн.: АММВД РБ., 1992. – 361 с.
9. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22 лютого 2006 р. № 3460-IV (Редакція від 09. 06. 2013); [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>

УДК 340.12

РОНАЛД ДВОРКІН: ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОРАЛЬНОСТІ ПРАВА

R. DWORKIN: PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF MORALITY OF LAW

Гайворонюк Н.В.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ

Пропонується філософська інтерпретація дискусійного питання про моральність права. Розкриваються підходи до співвідношення моралі та права з позицій юснатуралізму та позитивізму. Акцентується на філософській інтерпретації моральності права сучасним американським дослідником Р. Дворкіном (1931 – 2013).

Ключові слова: право, мораль, справедливість, свобода, рівність, інтерпретація, єдино правильна відповідь.

Предлагается философская интерпретация дискуссионного вопроса о моральности права. Раскрываются подходы к соотношению права и морали в истории философско-правовой мысли с позиций юснатурализма и позитивизма. Акцентируется на философской интерпретации моральности права современным американским ученым Р. Дворкином (1931 – 2013).

Ключевые слова: право, мораль, справедливость, свобода, равенство, интерпретация, единственно правильный ответ.

It is proposed to consider the philosophical interpretation of the discussion the question of the morality of law. Disclosed approaches to value morality and law in the history of philosophical and legal thought from the jusnaturalism and positivism. Accented attention to the philosophical interpretation of moral law by R. Dworkin (1931 – 2013).

Key words: law, morality, justice, freedom, equality, interpretation, the only correct answer.

Постановка проблеми. Питанню взаємодії моралі та права присвячено чимало досліджень. Це не нова і, на перший погляд, достатньо розроблена та глибоко вивчена тема. Однак обрана для статті тема є актуальною, адже вона міститься у потребі, вкоріненій у саму природу людських стосунків, та необхідності кожного з нас відчувати себе не лише людиною розумною, а й моральною особистістю. Спроби сучасної України перейти до правового регулювання різних аспектів і сфер власного соціально-економічного життя поставили питання щодо моральної оцінки як самих процесів, так і їх наслідків для людини. Правові відносини вибудовуються на основі моральної зрілості та готовності громадян бути правослухняними, сприймати закон як уособлення справедливості, поважати інститут суддівства, підкорятись судовим рішенням тощо. Іншими словами, це означає, що такі потужні соціальні регулятори, якими є право і мораль, життєво необхідні для України. Від їх взаємодії багато в чому залежить підтримка громадянами здійснюваних реформ і майбутній розквіт держави.

Стан дослідження. Вивченням творчості та наукової спадщини Роналда Дворкіна, його внеску у філософію права займаються такі дослідники: О. Ігнаткін, І. Чурносів [9], Г. Коваленко [6, 7], Л. Удовіка, Ю. Ветютнев, Л. Макєєва, Н. Мотрошилова, В. Титов, С. Погребняк, В. Речицький. Хоча основні ідеї ліберальної теорії Р. Дворкіна відомі в соціальній філософії та філософії права, в Україні є не так багато перекладених його творів. Зокрема, це «Серйозний погляд на права» (1978) [1], розділ книги «Імперія права» (1986) та деякі інші публікації в галузі філософії права [2]. Фактичним підсумком та завершенням еволюції філософсько-правових поглядів мислителя стала праця «Справедливість для іжаків» (2011) [4], яка вийшла друком за два роки до смерті автора. Головною іде-

єю у творчості дослідника була думка про тісний зв'язок моралі та права, про «вбудованість» моралі у право [3, с. 183 – 205].

Метою статті є філософська інтерпретація взаємовідносин права та моралі, їх ролі в соціальній політиці та здійсненні правосуддя на прикладі поглядів Р. Дворкіна (1931 – 2013).

Виклад основного матеріалу дослідження. Думку про те, що право у своїй основі має спиратись на мораль, що правова система повинна функціонувати завдяки поєднанню юридичних правил та моральних принципів, протягом усього життя обстоював Р. Дворкін. Він був і залишається видатною особистістю, визнаним фахівцем у царині юриспруденції, філософії права та аналітичної філософії, чий оригінальні погляди здійснили вплив на розуміння права та його зміст, зв'язок із мораллю та її присутністю у праві, продемонстрували гідний приклад наукової чесності та відданості справедливості як фундаментальній основі і, в той же час, головній цінності права [8, с. 396 – 399]. Погляди Р. Дворкіна охоплюють широке коло питань, і не лише правових. Надаючи важливого значення зв'язку права та моралі, науковець вважав, наприклад, свободу та рівність не тільки моральними цінностями, співзвучними європейським ідеалам Просвітництва. Для Р. Дворкіна вони уособлювали право, були фундаментом для втілення справедливості. Як відомо, думку про моральність права у свій час обґрунтував один із стовпів просвітницької доби, німецький філософ І. Кант (1724 – 1804). Він міркував про таке (громадянське) суспільство, у якому мораль як духовний фактор звеличує право, надає йому не лише регулятивної, а й високої духовної місії. За

І. Кантом моральний закон як метафізичний прояв свободи є умовою кінцевої легітимізації права. Цієї ж лінії

практично все життя дотримувався Р. Дворкін: моральне обґрунтування права є необхідним і взаємодоповнюваним.

На вченого мали значний вплив ідеї прагматизму, як філософ права він формувався в рамках англо-американської юриспруденції, а це означає, що все, про що писав Дворкін, було пов'язано з практикою (суддівською зокрема). Його манера викладення думок далека від академічної, за що вчений неодноразово піддавався критиці. Соціально-політичні симпатії науковця характеризують як «ліберальний егалітаризм».

У біографії Р. Дворкіна виокремлюють три вирішальні фактори, котрі справили вплив на формування поглядів Р. Дворкіна, а саме: мали домінуючий вплив на його світогляд і формування концепції права, а саме: перший фактор – 30-роки Великої депресії, що охопила США та загострила проблеми соціальної нерівності, зробила актуальною тему соціальної справедливості, з якої і розпочав Р. Дворкін; другий фактор – друга пол. 40-х-50-і роки, після Другої світової війни, коли нове загострення проблеми рівності та справедливості відбулось у зв'язку з поділом світу на два протилежних табори (капіталістичний і соціалістичний), кожний із яких бачив співвідношення рівності та справедливості по-різному (Дворкін у цей час розробив поняття правильної відповіді); третій фактор – 60-і роки, коли Сполучені Штати охопив рух за громадянські права (Civil rights movement). У цей час у судовій практиці США був створений прецедент, коли Верховний суд у справі «Браун проти комісії з освіти» визнав расову сегрегацію неконституційною [9].

Провідною філософською теорією, яка мала вплив на юриспруденцію в кінці XIX – другій третині XX століття, був позитивізм. Позитивісти вважали, що існування та зміст права залежить лише від соціальних фактів, а не від ефемерних духовних цінностей. Тому між мораллю і правом немає зв'язку, і єдиними джерелами останнього є норми, встановлені урядом або судами. Головна теза позитивістів про ціннісний нейтралітет філософії права стала спірною у полеміці, яку вели прихильники позитивізму з юснатуралістами. Апологети та симпатичні юснатуралізму (природного права) вважали, що воно є універсальним і незмінним для всього людського роду, і що в підґрунті правових норм знаходяться моральна філософія, релігія, вічний закон, людський розум та особисте сумління. Після Другої світової війни питання про те, якою мірою мораль визначає право, а право включає в себе елементи моралі, стало ключовим у дискусії між позитивістами та прихильниками природного права.

Наукова діяльність Р. Дворкіна зайняла другу половину XX і майже чверть XXI століття і завжди тісно перепліталась з англо-американською юриспруденцією. В літературі, присвяченій Р. Дворкіну, виокремлюють декілька етапів його творчої діяльності. На першому, у полеміці з позитивістом, представником старшого покоління Г. Хартом [5], відбувалось становлення професійного кредо Р. Дворкіна як прихильника природних прав. Цей етап припадав на 60-роки і був пов'язаний із закликом до суддів під час розгляду складних судових справ посилатись не лише на норми, а й враховувати принципи права. У 70-ті роки Р. Дворкін захопився теорією справедливості Дж. Роллза і під її впливом розробив власний проект.

У цей же час науковцем було висунуто одну з найсуперечливіших тез про «єдину правильну відповідь» (детальніше про це йтиметься нижче). З його точки зору, суддя повинен бути подібним філософу, який розмірковує про ідеальну справедливість із моральної та політичної точок зору в особі гіпотетичного Геркулеса, наділеного необмеженими ресурсами (інформацією та часом), чий метод міг би бути еталоном для суддів у реальності (за ці погляди був критикований проф. Разом). У 80-х роках великий вплив на вченого мала постать І. Берліна і полеміка з ним із приводу цінностей.

Р. Дворкін був переконаний у єдності, незалежності та об'єктивності цінностей, і, як наслідок, у тому, що і в залі суду, і в політиці можливі правильні відповіді. З 90-х років і до самої смерті Р. Дворкін захоплювався різними актуальними темами, проте творення єдиної інтеграційної теорії, у котрій «співіснували» би протилежні («ворогуючі») цінності, поняття та інтереси, залишалось для нього головною задачею [9].

В аксіології Дворкін дотримувався неокантіанської концепції, згідно з якою цінності визнаються абсолютними принципами, знаходяться поза емпіричним буттям. У дусі тези В. Віндельбанда (1848 – 1915 pp.) про «трансцендентне існування загальних цінностей» і їх абсолютне значення, Дворкін надавав цінностям «вічного» характеру і був переконаний у тому, що правильні відповіді є у праві тому, що вони є в моралі. Вони зумовлюють прийняття правильного рішення, адже уособлюють єдине та незмінне, однаково важливе для всіх. Для обґрунтування цієї точки зору в одній із підсумкових робіт (2011 p.) Р. Дворкін використав відому байку старогрецького поета про лисицю та їжака, що стала популярною завдяки

І. Берліну (1909 – 1997), сучаснику та опоненту Дворкіна у дискусії про цінності. Дворкін критикував його думку про ціннісний плюралізм на тій підставі, що цей підхід робить неможливим визнання єдиної правильної відповіді, яка не повинна містити різні (суперечливі) погляди. Це питання мало для науковця принциповий характер [3, с. 246 – 249]. Коротко суть його думки полягає в наступному: чому єдиний (а отже, правильний) підхід, якому надає перевагу один (їжак), є кращим за ті варіанти відповідей, які шукає та обирає інший (лисиця)?

Для визначення правильної відповіді Р. Дворкін висунув декілька тез морального, політичного і правового характеру: по-перше, це теза про самостійність цінностей і ціннісних суджень, що ніяким способом не пов'язані з емпіричною дійсністю, не можуть бути підтверджені або спростовані науковими фактами; по-друге, питання вибору цінностей має не суб'єктивний, а об'єктивний характер, отже, цінності об'єктивні; по-третє, для встановлення їх істинного значення потрібна інтерпретація, тобто вони мають інтерпретативний характер; по-четверте, він був переконаний у єдності цінностей і ціннісних суджень, а тому вважав, що вони не протистоять, а доповнюють одна одну. Вразливим місцем для єдиної правильної відповіді, що базується на таких цінностях, є припущення, що в разі «уніфікації» та неконфліктності цінностей ситуація виглядатиме таким чином, що людина позбавиться можливостей вибору, і від нас не залежатиме, яким цей вибір буде. Це, у свою чергу, позбавить нас можливості виступати суб'єктом власної моральності, а в ширшому плані – бути особистістю. На думку дослідників, така точка зору робить позицію щодо єдиної правильної відповіді вразливою і непереконливою.

Дещо подібне відбувається і з тандемом «право – мораль». Тут потрібна єдність ціннісних установок, яких сучасне суспільство не має. Р. Дворкін показав, як врівноважити ці відносини за допомогою теорії справедливості та суспільного договору. Його провідна теза наступна: відносини між свободою та рівністю завжди матимуть конфліктний характер. Чим більше суспільство намагатиметься врахувати фактор вибору людиною свого життєвого шляху (свобода), тим менше воно буде звертати увагу на природні та соціальні обставини, що впливають на можливість людини (рівність) [1, с. 238 – 240]. Іншими словами, чим ширшими ставатимуть можливості для свободи, тим меншими – можливості для втілення рівності. Як уже зазначалось вище, цінності, на думку Р. Дворкіна, не можуть вступати у конфлікт тому, що не мають заданої природи, яка могла би бути несумісною з природою інших. Проте ці міркування вступають у суперечність із наступною думкою науковця про те, що

сутність цінностей залежить від інтерпретації у кожній конкретній ситуації. Конфлікт цінностей, якщо такий виникає, знімається правильним їх тлумаченням. Як бачимо, правило інтерпретації відіграє при цьому не лише роль змістового тлумачення розглядуваних питань, текстів тощо. Релятивістській підтекст розуміння цінностей є очевидним, і аксіологія Р. Дворкіна зводиться до висновку про інтерпретаційний характер цінностей, що явно суперечить першопочатковому визнанні їх об'єктивної суті. Теорію інтерпретації науковця можна оцінити як нову форму суб'єктивізму [9]. Дослідник І. Чурносів вважає, що думка Р. Дворкіна про незалежність, а також

інтерпретаційний характер цінностей і ціннісних суджень захищають його теорію від будь-якої «зовнішньої» критики, що виключає можливість її фальсифікації, а також не дозволяє розглядати концепцію Р. Дворкіна як наукову теорію, а тільки як ідеологічне обґрунтування руху боротьби за громадянські права у ХХ столітті в США. Відзначаючи позитивну роль вченого в сучасній філософії права [3, с. 296], варто зазначити, що він не має чіткого філософського обґрунтування такого важливого поняття, як «цінності», і його світоглядне переконання про моральність права через їх інтерпретацію не можна вважати суто філософським.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін; пер. з англ. А. Фролкін. – К.: Основи, 2000. – 519 с.
2. Дворкін Р. Цілість права / R. Dworkin // Філософія права; за ред. Дж. Фейнберга та Дж. Коулмена. – К.: Основи, 2007. – С. 183 – 205.
3. Дворкин Р. Современный либерализм: Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел. Тейлор, Уолдрон. – М.: Дом интеллект. кн., Прогресс-Традиция, 1998. – 446 с.
4. Dworkin R. Justice for Hedgehogs / R. Dworkin. – Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2011. – XV, 506 p.
5. Зимовець Р. Природне право і правова мораль. До питання співвідношення моралі та права у «Понятті права Г. Харта» / Р. Зимовець // Філософія права і загальна теорія права – 2014 – №1 – 2 – С. 253 – 266.
6. Коваленко Г. Основні філософсько-правові ідеї праці Роналда Дворкіна «Серйозний погляд на права» / Г. Коваленко // Проблеми законності. – 2013. – Вип. 123. – С. 365 – 374.
7. Коваленко Г. Філософсько-правова концепція «Імперії права» Рональда Дворкіна / Г. Коваленко // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. -Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013, N 2013. Вип. 2 (61). – С. 39 – 47.
8. Титов В., Коваленко Г. Пам'яті Роналда Дворкіна. В.Титов, Г.Коваленко // Філософія права і загальна теорія права – 2013. – № 1. – 2011. –С. 396 – 399.
9. Чурносів І. Правовая концепция Р. Дворкина. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. –М. – 2014 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1571179>

УДК 340.12

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

HISTORICAL AND THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF PHILOSOPHICAL AND LEGAL INVESTIGATION THEORY OF LIABILITY

Даниленко А.В.,

*здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті досліджено історико-теоретичну концептуалізацію філософсько-правового виміру принципу відповідальності. Акцентовано увагу на тому, що наявна теоретико-методологічна база є основою для проведення дослідження поняття відповідальності в системі морально-етичних і правових чинників діяльності працівників національної поліції. На основі аналізу наявного матеріалу з цього питання виявлено й сформовано напрями для подальшого формування основ відповідальності працівників національної поліції, підвищення ефективності їх діяльності з урахуванням морально-етичних і правових вимог, що неодмінно підвищить рівень служби.

Ключові слова: історичний дискурс, свобода вибору, відповідальність, свобода, свідомість, людина, філософія права.

В статье исследована историко-теоретическая концептуализация философско-правового измерения принципа ответственности. Акцентируется внимание на том, что существующая теоретико-методологическая база является основой для проведения исследования понятия ответственности в системе морально-этических и правовых факторов деятельности работников национальной полиции. На основе анализа имеющегося материала по этому вопросу определены и сформированы направления для дальнейшего формирования основ ответственности работников национальной полиции, повышения эффективности их деятельности с учетом морально-этических и правовых требований, что непременно повысит уровень службы.

Ключевые слова: исторический дискурс, свобода выбора, ответственность, свобода, сознание, человек, философия права.

The article studies the historical and theoretical conceptualization of the philosophical and legal liability measurement principle. Special attention is paid to the fact that the existing theoretical and methodological framework is the basis for the study of the concept of responsibility in the system of ethical and legal factors of the national police force. On the basis of the available material on the subject is detected and formed direction for further development of the foundations of the responsibility of the national police, improve their performance, taking into account ethical and legal requirements that will certainly raise the level of service.

Key words: historical discourse, freedom of choice, responsibility, freedom, consciousness, man, philosophy of law.

Постановка проблеми. Через необхідність демократизації суспільного життя, формування громадянської, правової держави і політична еліта, і науковці різних галузей почали наголошувати на необхідності утворення

морально-етичних цінностей і норм у суспільному житті. Йдеться про перенесення їх зі сфери приватної до публічної. Численні дослідження в галузі політології, соціології, юриспруденції наголошують на важливості поєднання